

University of Groningen

Ethical universalism ethical nationalism and beyond. An argument for international ethical pluralism

Kamminga, Meindert Roelof

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

1998

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Kamminga, M. R. (1998). Ethical universalism ethical nationalism and beyond. An argument for international ethical pluralism. Maastricht: Shaker Publishing.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

NEDERLANDSE SAMENVATTING

De ethische theorievorming sinds de Verlichting is sterk doortrokken geweest van het ideaal van een universele moraal. Een van de idealen van de Verlichting was de formulering van een 'rationele', 'onpartijdige', 'universele' moraal - een moraal geldig voor het handelen van en de betrekkingen tussen alle mensen op aarde. Op grond van dit strikte ethisch universalisme kon de Verlichting geen werkelijke morele plaats inruimen voor menselijk particularisme; de Verlichting heeft dat vaak zelfs onderdrukt. Vandaag de dag wordt het ideaal van een universele moraal in de contemporaine ethische theorie niet langer op een stringente wijze aangehangen. Liberale ethici beweren niet meer dat de geldigheid van hun principes rationeel onbetwifelbaar zijn. Toch blijft het ideaal zijn stempel op de ethische theorie drukken, in die zin dat het ontwikkelen van een universele moraal als noodzakelijk wordt gezien vanwege het mondiale karakter van vele actuele problemen, zoals ecologische degeneratie, wereldwijde armoede en honger, de ongelijke internationale verdeling van schaarse hulpbronnen, onderdrukking van individuen en groepen, grootschalige migratie en oorlog. Het gevolg is geweest dat de post-Verlichtingsethiek wantrouwend is blijven staan ten opzichte van particularisme als een mogelijk moreel relevant kenmerk van de menselijke conditie.

Recentelijk is echter een sterke tegenstander voor het ethisch universalisme op het toneel verschenen - een tegenstander die de morele betekenis van (een vorm van) particularisme sterk beklemtoont: het ethisch nationalisme. Nu is het zo dat nationalisme, opgevat als een ideologische beweging die streeft naar politieke onafhankelijkheid voor 'de natie', niet echt nieuw is. De historische en conceptuele wortels van het nationalisme liggen in de Franse Revolutie en vooral in de periode van de Romantiek. Nationalisme kan aldus worden beschouwd als een particularistische reactie op het universalisme van de Verlichting. Is het nationalisme opgekomen in het Europa van de negentiende eeuw, en heeft het vervolgens het wereldtoneel van de twintigste eeuw beheerst, in onze jaren negentig heeft het een sterke ervaring doorgemaakt. Er is het separatistische nationalisme geweest in Oost-Europa en de voormalige Sovjet-Unie, waar staten uiteengevallen zijn langs de scheidslijnen van verschillende nationaliteiten. Er heeft zich ook een ervaring van nationalistische sentimenten voorgedaan in West-Europa, zoals niet alleen blijkt uit het verzet van bestaande natie-staten tegen hun degradatie als gevolg van de voortschrijdende Europese integratie, maar ook naar voren komt in interne spanningen in zogenoemde 'multinationale' staten als Groot-Brittannië. Wat echter wél nieuw is, is dat nationalisme door ethici niet langer met algemeen wantrouwen wordt bekeken. Een aantal prominente contemporaine ethici heeft zelfs van het nationalisme de grondslag van een serieuze ethische theorie gemaakt. Op basis van het argument dat 'de natie' in de moderne tijd de belangrijkste sociologische en morele eenheid is, hebben deze ethici het al langer bestaand universalisme-communitarisme debat tot op zekere hoogte toegespijst tot een debat tussen universalisme en *nationaal* communitarisme. Het resultaat is geweest een bij tijden verhit debat tussen opposanten van twee blijkbaar onverenigbare theorieën: 'ethisch universalisme' (EU) en 'ethisch nationalisme' (EN).

In deze dissertatie wordt getracht dit debat te overstijgen. De achterliggende gedachte is dat een ondubbelzinnige keuze voor hetzij EU, hetzij EN, ongewettigd (d.w.z., zowel verkeerd als riskant) is. EU kan gemakkelijk leiden tot utopisme en internationaal moreel fanatisme, en EN bergt het gevaar in zich van misplaatst internationaal moreel relativisme en extranationaal indifferentisme. In het boek worden twee stappen gevolgd om het gestelde doel te bereiken. Stap 1: het blootleggen van de sterke en zwakke kanten van EU en EN. Stap 2: het combineren van de sterke kanten van beide (daarbij de zwakke kanten van beide vermijgend) tot een derde, meer adequate ethische positie: 'internationaal ethisch pluralisme' (IEP). Aldus wordt in dit boek een synthese ontwikkeld van EU en EN.

Hoewel de strijd tussen EU en EN enkelvoudig is - is moraal in de eerste plaats een universele of een lokaal-nationale aangelegenheid? -, wordt die strijd uitgevochten op twee fronten, zoals *hoofdstuk 1* laat zien. Het eerste front gaat over *de aard en inhoud van morele standaarden*. Hier is de centrale vraag of het al dan niet mogelijk is tot morele standaarden te komen die alle naties zouden moeten accepteren, en waarmee elke natie beoordeeld zou kunnen worden. Het EU betoogt niet alleen dat het vaststellen van universele morele standaarden noodzakelijk is (i.v.m. de wereldwijde problemen), maar ook dat dat conceptueel mogelijk is. In een wereld van grote, en steeds toenemende, economische, politieke en culturele internationale interdependentie kunnen nationale grenzen in dit opzicht nauwelijks als serieuze hindernissen worden beschouwd. Daarentegen beschouwt het EN het project van universele morele standaardisering als een illusie (de enige universele waarde is 'nationale zelfbeschikking'). Vele universele morele standaarden zijn voorgesteld, maar geen enkele daarvan heeft op algehele bijval kunnen rekenen. Voor het EN is dat niet verbazingwekkend, omdat elke natie haar eigen morele standaarden heeft. Wat het EN 'nationale tradities' noemt, zijn in significante mate incommensurabel. Een nationale traditie zal alleen gedurende perioden van interne crisis haar deuren openen voor ideeën die ontwikkeld zijn in andere tradities.

Dit eerste twistpunt staat centraal in de *hoofdstukken 2* (stap 1) en *3* (stap 2). Het IEP dat hier wordt verdedigd begint met de vaststelling, grotendeels in overeenstemming met het EN, dat de diversiteit aan 'nationale tradities' het beginpunt vormt van internationaal ethisch denken. Het IEP beschouwt een dergelijke verscheidenheid als moreel legitiem, vaak zelfs als wenselijk. Echter, het IEP is het niet eens met het EN voorzover dat zijn opvatting van 'nationale tradities' te sterk aanzet. Het IEP stelt dat een 'open' opvatting van nationale tradities passender is. In het algemeen zijn nationale tradities niet zo incommensurabel als het EN denkt. Nationale tradities zijn dikwijls in staat tot wederzijdse communicatie op grond van gedeelde fundamentele premissen en opvattingen. Omdat het de zorg van het EU deelt dat wereldwijde problemen op wereldschaal moeten worden aangepakt, stelt het IEP dat intranationale navelstaanderij uitgebannen moet worden. Benadrukt wordt dan ook het belang van *interactieve* internationale verscheidenheid. Maar anders dan het EU is het IEP geen programma voor de vaststelling van 'maximalistische' universele morele standaarden. Het beschouwt een maximalistische internationale morele consensus als onbereikbaar (en ook als onwenselijk). In plaats daarvan wordt benadrukt dat een morele verbetering van de huidige menselijke conditie

bewerkstelligd moet worden via incrementele verbeteringen (hier kan men denken aan wat Karl Popper 'piecemeal social engineering' noemde). Aldus is het IEP-doel de creatie van een tweevoudige 'internationale overlappende traditie'. Die 'traditie' moet, ten eerste, een consensus bevatten over twee 'minimalistische' principes van rechtvaardigheid: één procedurele, één minimalistisch-inhoudelijke. Een dergelijke minimalistische consensus kan ook functioneren als een basis voor internationale samenwerking. Deze 'traditie' moet ten tweede, een dissensus-beheersing van maximalistische morele perspectieven (nationaal, ethisch-theoretisch) bevatten. Een dergelijke beheersing moet erop gericht zijn de onvermijdelijke dissensus hanteerbaar, zo niet productief, te maken.

Het tweede front waarop de strijd tussen EU en EN wordt uitgevochten, betreft *de draagwijdte van morele verplichting*. De centrale vraag hier is of een internationale moraal 'onpartijdig' moet zijn, d.w.z. gelijkelijk rekening moet houden (in elk geval in principe) met de belangen van alle mensen, of 'partijdig' moet zijn, d.w.z. voorrang moet verlenen aan de belangen van de natie en haar leden. Het EU betoogt dat zowel op individueel als op maatschappelijk niveau een morele verplichting bestaat om hulp te verlenen (met name in de vorm van materiële ondersteuning) aan behoeftige buitenstaanders. Daarentegen betoogt het EN dat een verplichting tot assistentie alleen bestaat jegens natiegenoten. Helpen van buitenstaanders in nood kan wel een kwestie zijn van humaniteit, maar niet van rechtvaardigheid. Kortom, het EU, in elk geval in radicale gedaante, beschouwt nationaal patriotisme als grotendeels moreel irrelevant, zelfs als moreel gevaarlijk. Aangezien wij in een interdependente wereld leven waarin hulpbronnen ongelijk verdeeld zijn over naties, moeten we streven naar kosmopolitische rechtvaardigheid. Het EN verwierpt deze redenering, en betoogt dat nationaal patriotisme juist wel morele betekenis heeft. Nationale loyaliteit kan niet overwonnen worden in de moderne tijd, en moet daarom moreel geaccommodeerd worden. Verscheidene EU-aanhangers hebben betoogd dat universalistische principes bepaalde vormen van patriotisme kunnen rechtvaardigen (en kunnen bepalen welke soorten patriotisme niet gerechtvaardigd zijn) - kortom, dat EU niet noodzakelijkerwijs een veroordeling van nationaal patriotisme impliceert. Volgens het EN is dit gematigde EU standpunt echter onhoudbaar. Het EN betwist niet alleen de universele geldigheid van de gebruikte principes, maar stelt ook dat nationaal patriotisme een *fundamentele*, dus niet slechts een afgeleide, morele betekenis heeft. De natie is van groot belang voor de identiteit van het individu.

Dit tweede strijdpunt is het onderwerp van de *hoofdstukken 4* (stap 1) en *5* (stap 2). Het IEP dat hier wordt verdedigd, is gebaseerd op de vaststelling dat de reikwijdte van morele verplichting niet ondubbelzinnig als universeel-onpartijdig of als nationaal-partijdig kan worden gedefinieerd. Het EU stelt tot op zekere hoogte terecht dat moreel gewicht moet worden toegekend aan het feit dat de wereld van vandaag gekenmerkt wordt door schaarste aan hulpbronnen die ongelijk verdeeld zijn tussen naties - mede als gevolg van een internationale interdependentie die asymmetrisch is. Maar het radicale EU is te snel met zijn vaststelling dat nationaal patriotisme moreel zonder betekenis is. Daar komt bij dat de poging van het gematigde EU om nationaal patriotisme te rechtvaardigen op universalistische gronden - in de hoop de reikwijdte van het EU op te kunnen rekken zonder daarbij de fundamenteel-kosmopolitische grondtrekken te verliezen - ontoereikend

is. Het EN stelt terecht dat nationaal patriotisme niet kan worden begrepen, laat staan gerechtvaardigd, zonder particularistische factoren in de beschouwing te betrekken. Vervolgens is het IEP het met het EN eens dat nationaal patriotisme fundamentele morele betekenis heeft. Echter, het EN is op zijn beurt geneigd de historische of moreel-culturele eenheid van nationale gemeenschappen te overdrijven, en naties ten onrechte te behandelen alsof ze min of meer zelfvoorzienend dan wel geïsoleerd zijn, of alsof ze ongeveer even machtig zijn in economisch en politiek opzicht. Vanwege dit soort redenen kunnen de morele aanspraken van naties echter minder sterk zijn. Aldus moet de doofheid van het EN voor de oproep van het EU om tot meer internationale rechtvaardigheid te komen, worden verworpen. Kortom, voor het IEP zijn zowel nationaal patriotisme als het streven naar internationale rechtvaardigheid van belang, maar kunnen beide geen actuele morele verplichting zijn. Beide bepalen de morele verplichting tot assistentie slechts *prima facie*. Het IEP accepteert dan ook theoretisch de mogelijkheid van conflict tussen nationale en internationale morele verplichtingen, tussen welke in de praktijk vaak een compromis gezocht moet worden. Niettemin meent het IEP dat de 'presumptie' ligt bij nationaal patriotisme, en dus dat de bewijslast ligt bij het pleidooi voor internationale rechtvaardigheid. Overigens is een dergelijke presumptie verenigbaar met het IEP-pleidooi voor een slechts minimale internationale rechtvaardigheid, volgens welk niet alleen nationaal egoïsme (een typisch gevaar van EN) maar ook nationale morele overbelasting (het optreden van moreel ondraaglijke lasten voor naties of hun individuele leden; een typisch gevaar van EU) vermeden dienen te worden. Ook hier gaat het het IEP dus om incrementele verbeteringen.

Aldus wordt in dit boek op beide fronten een pleidooi gehouden voor pluralisme in de internationale ethiek. Alles bijeengenomen moet het IEP worden opgevat als de ethische theorie die beweert dat de natie weliswaar moet worden beschouwd als het startpunt van internationale ethische analyse en evaluatie, maar zeker niet als het eindpunt. In overeenstemming hiermee kan worden gesteld dat het IEP een visie belichaamt van mensen die sterk geworteld zijn in hun eigen nationale gemeenschap, maar die tegelijkertijd bereid zijn vreedzaam samen te werken met mensen van andere nationaliteiten bij de aanpak van gedeelde problemen. Het laatste hoofdstuk van dit boek - *hoofdstuk 6* - karakteriseert het IEP, en verdedigt ook de stelling dat religie een cruciale, ondersteunende rol kan spelen bij pogingen om een IEP-visie gestalte te geven in de werkelijkheid. Grote wereldreligies zoals het christendom en de islam hebben hun stempel gedrukt op vele nationale tradities en loyaliteiten over de gehele wereld. Ze hebben op deze wijze tot op grote hoogte het morele ethos in zulke tradities bepaald. Maar hoewel zij een belangrijke rol hebben gespeeld in het legitimeren van de particularistische aspiraties van allerlei nationalistische ideologieën en bewegingen, is hun basishouding steeds universalistisch gebleven. Kortom, juist doordat ze vorm geven aan de universalistische erfenis zoals die aanwezig is in vele nationale tradities, bezitten religies het potentieel om naties te verzoenen en te verenigen rondom een gemeenschappelijke zaak - door hun identiteiten wel te relativeren, maar beslist niet te kleineren uit gebrek aan respect.